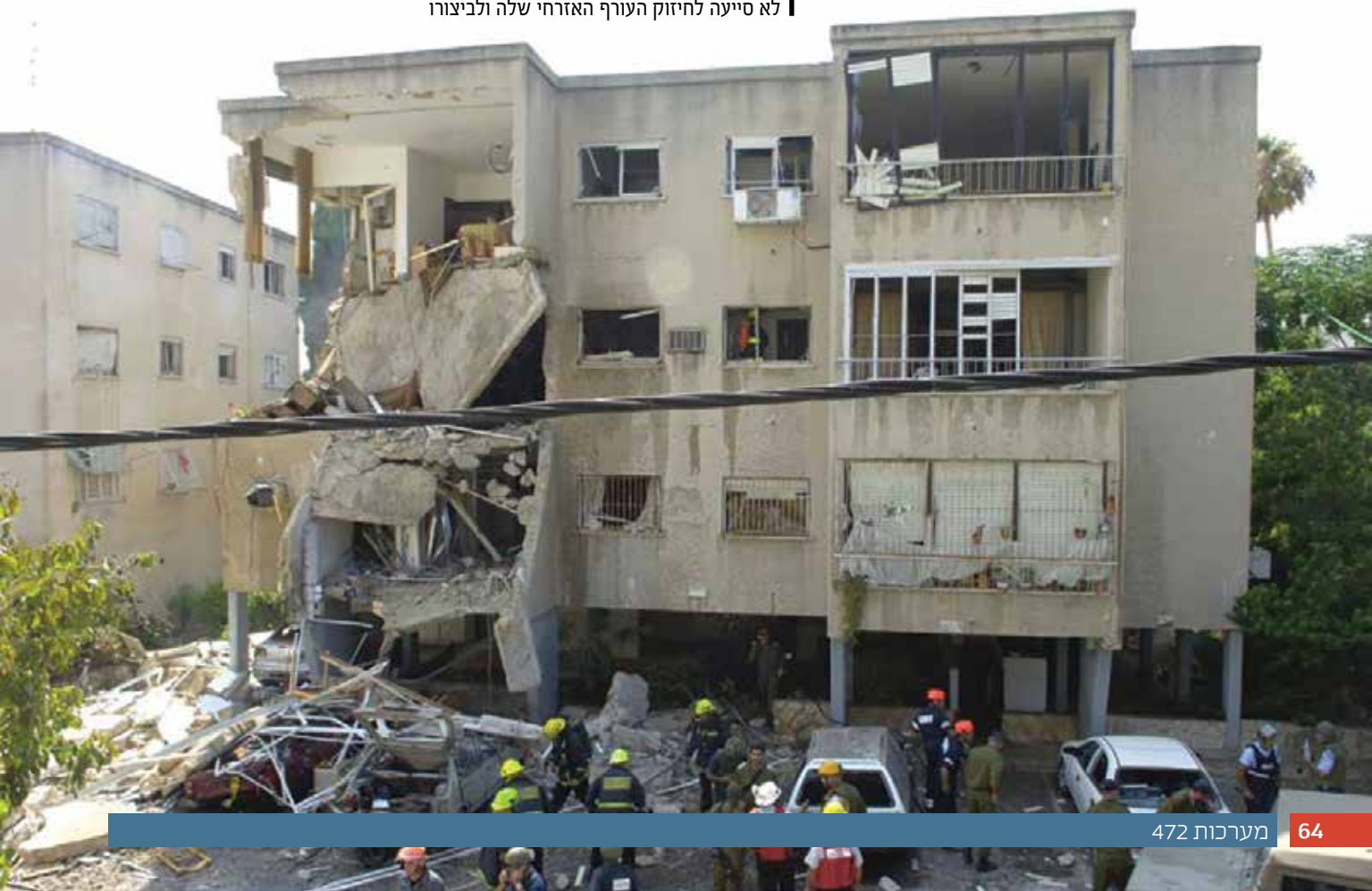

איך בונים חומה

העורף האזרחי בישראל במלחמת ששת הימים

תמונת המצב המסולפת מתי? יצרה מסך של אשליה, ולכן נוצרה אי הלימה בין צורכי העורף בעת חירום לבין ההיערכות לכך. למצב הזה יש השלכות ניכרות עד היום

בית מגורים בחיפה שנפגע מטיל ששיגר חזבאללה במלחמת לבנון השנייה. הבחירה של ישראל בדוקטרינה התקפית במשך רוב שנות קיומה לא סייעה לחיזוק העורף האזרחי שלה ולביצורו

סא"ל (מיל) ד"ר אבי ביצור

ומבצעי חפירת שוחות והקמת קירות מגן בתחילת 1967.7 במוקד הרביעי התמקדו מקבלי ההחלטות - הן הצבאיים והן הפוליטיים - בחקיקת חוקים, ובהם חוק המקלטים, חוק הג"א (ההגנה האזרחית), חוק מל"ח (משק לשעת חירום), חוק פס"ח (פינוי, סעד וחללים), אך לא הושם דגש על ביצוע החוקים ומימושם. לראיה, חוק הג"א (תשי"א-1951) שריר וקיים עד היום - 66 שנים לאחר שנחקק על אף שהמושג "הגנה אזרחית" כבר אינו קיים מחד גיסא, וחלק גדול מאוכלוסיית ישראל אינו מוגן במקלטים או בממ"דים מאידך גיסא. בעקבות התוצאות של מלחמת ששת הימים התחזקו התפישות שלא ראו בהגנת העורף האזרחי חלק מנדבכי תפישת הביטחון של ישראל באותה תקופה. הדבר גרם לכך שהמענה שהוכן להגנת העורף האזרחי הישראלי היה לקוי.

אי המוכנות של העורף האזרחי לא נבחנה במלחמת ששת הימים. העורף אמנם הותקף בכמה מקרים באופן אקראי, אך המספר המועט של ההתקפות, יחד עם התוצאות של הצלחת הדוקטרינה התקפית, הביאו להאדרת ההתקפה על חשבון ההגנה. את תמצית התפישה ניתן להבין מדברי הרמטכ"ל במלחמת סיני, משה דיין: "אני צריך לנקות את השולחן מעניינים המונעים ממני מלהתרכז במערכה. [...]. בענייני הג"א שיעסוק ראש הג"א".⁸

בימים אלה אנו מציינים חמישים שנים לאחת המלחמות המשמעותיות בתולדות מדינת ישראל והמזרח-התיכון. סקירה יסודית של המחקרים העוסקים במלחמת ששת הימים מעלה שנושאים כמו העורף האזרחי, החוסן החברתי והמשק לשעת חירום ועוד כלל לא נחקרו.¹

ביטחון לאומי נועד בראש ובראשונה עבור אזרחי אותה מדינה. הדיון בשאלות מי יספק את הביטחון הזה, באיזה אופן והאם הביטחון הלאומי המיטבי לעורף אזרחי יינתן באופן פסיבי או אקטיבי מתקיים שנים רבות, ולא תמיד זוכה לתשובות מספקות.²

הבחירה של ישראל בדוקטרינה התקפית במשך רוב שנות קיומה לא סייעה לחיזוק העורף האזרחי שלה ולביצורה.³ לכאורה, התוצאות של מלחמת סיני, של מלחמת ששת הימים וגם של מלחמת יום הכיפורים ומלחמת לבנון הראשונה הובילו למסקנה שההגנה הטובה ביותר לעורף האזרחי הישראלי היא ההתקפה, ולא ההגנה האזרחית הסדורה. ואולם, במלחמת המפרץ ב-1991, שבה נורו על ישראל עשרות טילי סקאד מעיראק, הובהר אחת ולתמיד שהעורף האזרחי הישראלי חשוף.

במשך שנים רבות - מסוף מלחמת העצמאות ועד מלחמת המפרץ - התרגלה אוכלוסיית ישראל למלחמות שבהן העורף כמעט שלא הותקף, ולכן לא נזקק להוכחת עמידות או חוסן יוצאי דופן. משמעות הדבר הייתה שהטענות של אלה שתמכו בדוקטרינה ההתקפית כמענה לכל איום על ישראל זכו בהתמודדות מול הדוקטרינה ההגנתית. המאמר הזה בוחן את המשמעות של ההתבססות על הטענה הזאת ואת השלכותיה מרחיקות הלכת עד ימינו.

האדרת דוקטרינת ההתקפה על חשבון ההגנה

במלחמת העצמאות "כל בית היה חזית",⁴ אולם מאז נדחק נושא הגנת העורף האזרחי הישראלי לשוליים. הנושא לא תוקצב, לא תוכנן ולא אורגן. במלחמת ששת הימים, שבה הדוקטרינה ההתקפית חגגה הצלחה מושלמת, הנושא כמעט שנעלם.

העובדה הזאת באה לידי ביטוי בארבעה מוקדים של עשייה ושל פעילות צבאית ופוליטית, שאף אחד מהם לא עסק בהיערכות לחירום של העורף האזרחי. המוקד הראשון עסק בבניית יכולת התקפית מרשימה. המוקד השני ביסס את ההגנה האזרחית על הסתייעות בכוחות של מדינות אחרות. לדוגמה, המטוסים הצרפתיים במלחמת סיני הוסוו כמטוסים ישראליים, ונועדו לשמור על שמי הארץ נקיים מתקיפות של מטוסי האויב.⁵

המוקד השלישי בא לידי ביטוי בביצוע פעולות אד-הוק בלבד, של התבצרות ומיגון. לדוגמה, מבצע "בצר", שנערך באוגוסט 1948 ושמטרתו הייתה תפיסת משתמטים ועריקים; מבצע "חומה", שנערך במרס 1956 ושמטרתו הייתה לבצר את מערך ההגנה היישובי;⁶

בעקבות התוצאות של מלחמת ששת הימים התחזקו התפישות שלא ראו בהגנת העורף האזרחי חלק מנדבכי תפישת הביטחון של ישראל באותה תקופה

תפישת הביטחון הלאומי בישראל בשנים 1948-1967 - משוואת הגנת העורף האזרחי

בין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים הנושא המרכזי בישראל היה הביטחון הלאומי. במקומות מסוימים⁹ מכונה ישראל "הדמוקרטיה המערבית המגויסת ביותר".¹⁰ הנושא היה כל-כך מרכזי שניתן היה לצפות שהגנת העורף האזרחי תהיה ליבת תפישת הביטחון של ישראל. זאת לנוכח העובדה שתקיפת עורף אזרחי, יחד עם עורף תעשייתי וצבאי, נעשו מרכזיים במלחמה המודרנית.¹¹ כאשר מוסיפים לתפישה את הרגישות של ישראל לקורבנותיה,¹² מתחזקת ההנחה הזאת. ההנחה כללה משוואה ברורה: האיום על העורף האזרחי + הגדרות העורף האזרחי וצרכיו = המענה שניתן בפועל לעורף האזרחי. לדוגמה, אם האיום הוא הפצצה אפשרית של ערים בישראל, והגדרות ההתגוננות כוללות מקלוט, חקיקת חוקים רלוונטיים, הכנת המשק לשעת חירום ועוד - אזי הצפי הוא שהמענה יבוצע בפועל.

עמידות העורף האזרחי בישראל הייתה מן הנושאים שבליבת תפישת הביטחון של ישראל, אך בעניין הזה אומצו דפוסי התנהגות דוקטרינרית התקפית, וכלל לא הגנתית, כלומר, נוצרה אי הלימה מול צורכי העורף. הדפוסים האלה כללו העתקת הלחימה לשטח האויב וביצוע התקפת מנע מקדימה תוך התבססות על שמירת סטטוס-קו